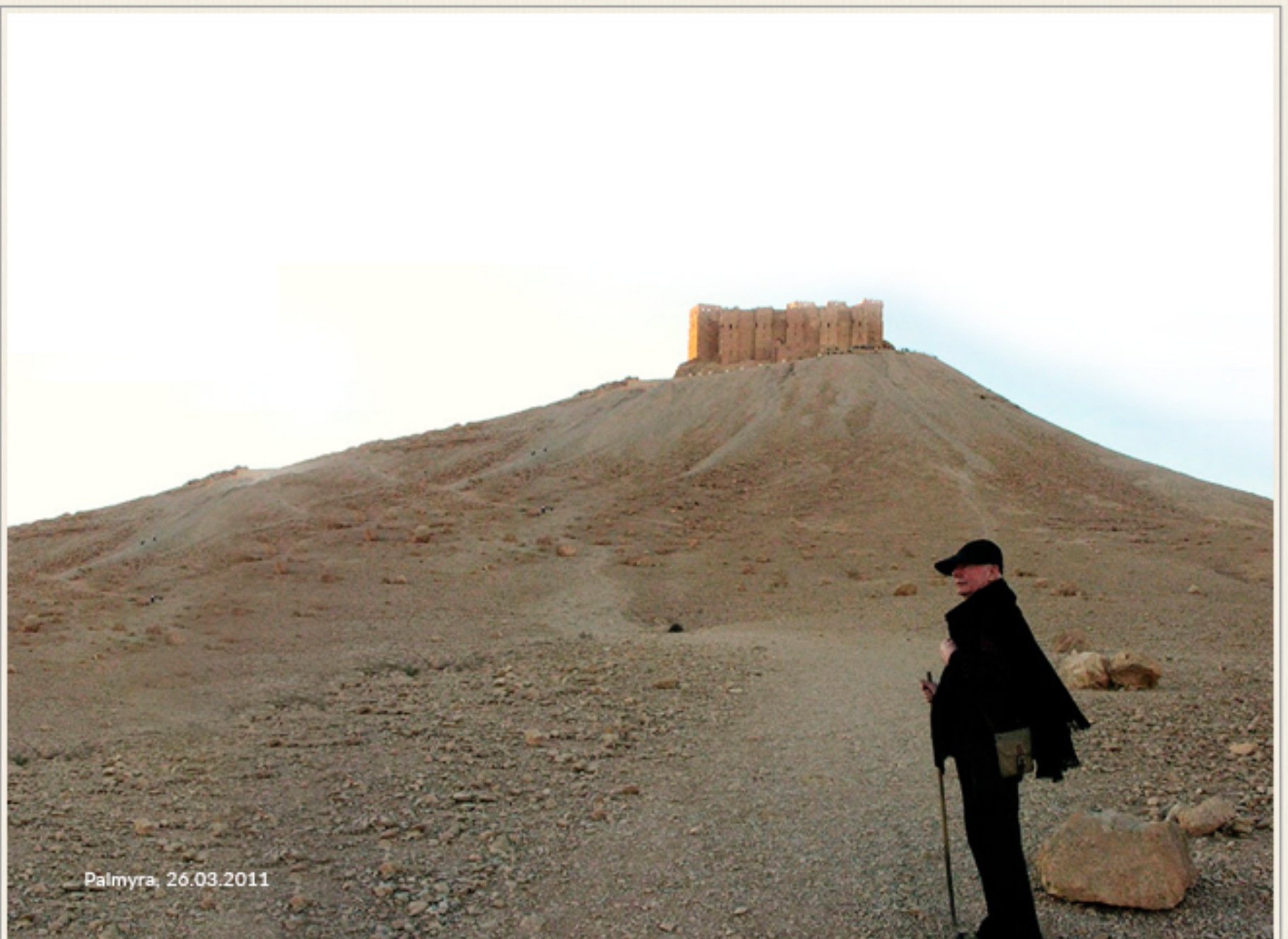

PHILOSOPHICAL WALKS

OVER DE GOEDE DOOD

FONS ELDERS

Inleiding

Aan allen die streven naar een samenleving waarin culturen co-existeren.

Het wachtwoord: *participatie*. Zo'n samenleving bloeit dankzij culturele verschillen, natuurbesef, en rechtvaardigheid als fundament voor vrijheid en gelijkheid, resulterend in voorspoed en welzijn.

Europa vandaag is niet meer de Fenicische prinses, tegen haar zin ontvoerd door Zeus in de gestalte van een stier, maar een *Janus-hoofd* met 'n onverwerkt patriarchaal verleden dat strijdt tegen een Renaissance in de 21ste eeuw.

Dit cahier wil bijdragen aan haar wedergeboorte. Het is een uitnodiging inzichten te delen.

[*Euthanasie & Transformatie* is een reflectie op het sterven van een broer en een zuster. De een wilde sterven; de ander leven. Beiden hadden een sterke band met elkaar, en beiden hadden goede motieven te willen wat zij wilden. Beiden kenden elkaars verlangen en moed, en hadden begrip voor de andere weg naar het eind.]

FONS ELDERS

AAN MIJN BROER JACQUES: 05.04.1925 - 16.12.2015

HET 'ONDENKBARE' DENKEN

Euthanasie & Transformatie

Menselijk leven is een cirkel: onbewust aan het begin, bewust aan het eind

Resumé

Wie denkt dat de Nederlandse euthanasiewet het recht van de burger erkent zijn leven te beëindigen, vergist zich. Zelfdoding valt onder het wetboek van strafrecht, evenals prostitutie. De beslissing over euthanasie is uitsluitend voorbehouden aan artsen en de officier van justitie. Zij zijn over en weer gebonden door de voorwaarden van uitzichtloos en ondraaglijk lijden, als Jezus aan zijn kruis. De euthanasiewet is op zijn best een recht op compassie. De levensfilosofie van de burger speelt juridisch geen rol.

Uit de NRC enquête over euthanasie op 24 & 25 oktober 2015 bleek volgens Enzo van Steenberghe dat meer en meer Nederlanders –terminaal ziek of niet– de dood willen op verzoek. Ruim 5.400 in 2014.

Tot de artsen die zich over de kwestie hebben uitgelaten behoren o.a. Anne-Mei The, UvA – bijzonder hoogleraar langdurige zorg en dementie: “Als de medische oplossing niet voorhanden is, voelt het alsof er niets meer aan te doen is. Euthanasie lijkt dan, in de beleving van betrokkenen, de enige oplossing.” Theo Boer, negen jaar lid van de toetsingscommissie: “De moderne mens wil aftakeling niet accepteren. Ze willen hun aftakeling beheersen en hun dood plannen...alsof dat mogelijk is.”

Huisarts Ronald Hulsebosch in *Medisch Contact* omschreef de euthanasiepraktijk als “gemakzuchtig”. “Een remedie voor wie bang is voor de dood.” ‘Al deze artsen hebben geen moeite met euthanasie, ze hebben moeite met het verwachtingspatroon van de patiënt en zijn familie.’ E. van Steenberg. *Mijn ervaring als contactpersoon tussen huisarts, Levensindekliniek, familie en de euthanasiewens van een familielid, wijst in een andere richting.*

De euthanasiewet confronteert ons met fundamentele vooronderstellingen en één allesoverheersend vooroordeel: LIJDEN. De oorspronkelijke betekenis van een *goede dood*, de letterlijke betekenis van *euthanasie*, is in de Nederlandse wet ontdaan van zijn filosofische kern: *uit vrije wil bewust sterven*, al of niet met assistentie van vriend, familie of arts.

De wet formuleert drie noodzakelijke voorwaarden voor euthanasie: ‘vrijwillig’, ‘weloverwogen’ en ‘consistent’. Maar wat betekent ‘vrijwillig’? Huisarts, geriater en psychiater interpreteren vrije wil even verschillend als filosofen. De idee *vrije wil* ontleent zijn betekenis aan diverse aannames binnen een specifiek wereldbeeld.

Om de zaak nog gecompliceerder te maken, gebruiken sommige geriaters de korte-termijn geheugen test om de ‘wilsbekwaamheid’ van ouderen te testen. Deze zegt echter niets over waarden, wijsheid en levenslange ervaringen, terwijl die beslissend zijn voor wat mensen werkelijk wensen; niet de notie ‘welke dag het is op de kalender’. Noch zegt de korte geheugen test iets over de condities van ‘weloverwogen’ en ‘consistent’.

De toets ‘wilsbekwaamheid’ is gebaseerd op drijfzand. Eenmaal de drie noodzakelijke voorwaarden gepasseerd, ontdekt de burger dat *alleen de aard van de medische aandoeningen* doorslaggevend is. Zijn visie op sterven en dood is juridisch niet langer relevant.

Zelfdoding valt onder het Wetboek van Strafrecht. Euthanasie ofwel zinnvolle 'zelfdoding' als in de Grieks-Romeinse oudheid, is taboe, niet in de zin van zelfdoding door versterving, maar door het wettelijk weigeren van medische hulp, of assistentie door familie of vrienden. De politieke beslissing de Pil van Drion niet beschikbaar te stellen, terwijl die de burger kan helpen zijn leven zelf te beëindigen, onthult de ware aard van de wet: *bewust en vrij te sterven is geen recht maar een interpretatie van zijn lijden*, conform de visie van artsen en de officier van justitie. Hun medische rapporten zijn 'a dark room', buiten bereik van de burger tijdens en na afloop van de procedure.*

Christelijke orthodoxie evenals Joods en Islamitisch monotheïsme verbiedt de mens zijn leven te beëindigen: *alleen God of de Natuur komt dit recht toe*. De euthanasiewet is het resultaat van een politiek compromis tussen de aanhangers van monotheïstische 'goddelijke' openbaringen en hun tegenstanders; tussen burgers die de beslissing via het strafrecht overlaten aan derden en burgers die zelf (willen) beslissen over *hoe* zij sterven.

De Nederlandse euthanasiewet mist een rechtsfilosofische basis.

Er is geen sprake van werkelijke zelfbeschikking. Dit is ernstig omdat de euthanasiewet uitgaat van een schizoïde scheiding van lichaam en geest: resultaat van honderden jaren christelijk dualisme en een navenant dualistisch medisch paradigma. Dit dualisme leidt tot *een impliciete ontkenning van de existentiële betekenis van sterven als een radicale transformatie*.

De doodsangst van de mens komt voort uit het feit dat hij zijn zelf niet kan 'wegdenken', zolang dit 'zelf' gebonden is aan zijn ego. Zodra we begrijpen dat materie en geest, dit schizoïde duo van de Westerse cultuur, in essentie ondeelbaar zijn, ontstaat een bevrijdend ruimtelijk perspectief.

Komend vanuit de 'ruimte' keert de stervende terug in de 'ruimte', want niets dat bestaat vergaat. Het is een radicale transformatie.

Wat maakt een doodservaring zo bijzonder?

Hoe we deze transformatie begrijpen, draagt bij tot inzicht in de verschillen en overeenkomsten tussen culturen en personen.

Het 4000-jarige Gilgamesh epos beschrijft hoe halfgod Gilgamesh zijn sterfelijkheid ontdekt door het sterven van zijn vriend Enkidu, half mens, half dier. Hij gaat op reis om het levenselixir te zoeken dat hem tegen zijn sterfelijkheid moet beschermen. Amerikanen die zich laten invriezen voor een nieuw bestaan gedragen zich als een pseudo-Gilgamesh.

Het besef van sterfelijkheid veronderstelt onsterfelijkheid, zoals eindigheid oneindigheid. De zoektocht naar het levenselixir is de essentie van religies en mythes; kosmologie en geneeskunst: *het begin van iedere cultuur.*

Elias Canetti schrijft in zijn dagboek over 'dierlijke' godsdiensten en 'plantaardige' godsdiensten. *Dierlijke* godsdiensten zijn gericht op een *goddelijke openbaring* via woorden en *Waarheid*, terwijl *plantaardige* godsdiensten uitgaan van een *onverbreekelijke ontologische band tussen mens, natuur en kosmos*. Jodendom, christendom en islam geloven in een goddelijke openbaring, terwijl animisme, hindoeïsme, boeddhisme, taoïsme, shintoïsme, kortweg alle 'natuur'-religies, uitgaan van een intrinsieke en integrale verbondenheid tussen al wat bestaat.

Om die reden heeft de 21ste eeuw meer behoefte aan de plantaardige versies dan aan de dierlijke varianten en hun vordering op Absolute Waarheid.

De Egyptische en Grieks-Romeinse Oudheid, niet beïnvloed door een openbaring, behoort tot het 'plantaardig' domein. De filosofieën van Pythagoras tot Plotinus, evenals die van de Stoa, getuigen van een kosmisch bewustzijn. Dat verandert wanneer het Christendom staatsgodsdienst wordt. Keizer Justinianus, Gods plaatsvervanger op aarde, verbiedt in 529 alle vormen van heidens (lees: plantaardig) onderwijs.

De 900-jarige Platoonse Academie sluit zijn deuren. *Het Ken-u-zelve van het Orakel van Delphi moet plaats maken voor de ene, ware leer van verlossing door Christus.* Apostel Paulus, Concilie van Nicea (325), Augustinus, Luther, Calvijn, Pascal, Benedictus XVI en Paus Franciscus zijn allen van oordeel dat alleen Gods genade de mens van zijn erfzonde kan bevrijden. Dit besef kleeft aan de mens die *tot het kwade geneigd is* (J.L. Heldring/NRC).

Zondeval en erfzonde, via de Kerken als intermediair tussen mens en God, zullen honderden jaren het Europese geweten penetreren. In reactie op de herwonnen vrijheid in de Renaissance, streven Reformatie en Contrareformatie ernaar om in de diepste lagen van het Europese bewustzijn een 'zondig' lichaam te creëren, en met redelijk succes.

Euthanasie uit vrije wil is opstand tegen Kerk en God.

De mislukte revolte toont zijn sporen in de euthanasiewet:
artsen en staat op de stoel van de Kerken.

Intussen manifesteert de individualisering van de samenleving zich sterker dan ooit. De dood is niet langer een universeel kosmisch gegeven, maar *mijn dood: personificatie van leven en dood versus kosmisch bewustzijn.*

De onontkoombare reactie op massale vereenzaming is een groeiende fascinatie voor plantaardige religies en holistische wereldbeelden.

Het individu schreeuwt om extase en totaal-ervaringen. De anti-pool van het postmoderne bewustzijn wordt vanouds in filosofische en mystieke teksten beschreven als het verlangen naar Eenheid: *Het Ene als alomvattend Zijn.*

Op de bodem van ruimte en tijd

Alleen de zijnsfeer kent geen begin en geen eind.

Hieruit volgt dat de vaak pijnlijke confrontatie van een mens met 'zijn dood' & 'zijn eindigheid', niet veroorzaakt wordt door de puur fysieke ervaring maar door *het bewust worden van de grens en die grens niet te kunnen aanvaarden*. De doodsstrijd is het gevecht tussen de 'personificatie' van leven en dood en het intrinsiek *kosmisch bewustzijn*, want de stervende keert terug in de kosmos waaruit hij is ontstaan. De atomen herschikken zich in nieuwe formaties. *Dit besef, en de overgave die hieruit kan volgen, maken de doodservaring bijzonder. Daarom horen 'zelfdoding' en bewust (willen) sterven niet thuis in het strafrecht.* Sterven als ultieme sprong want de mens sterft, terwijl het dier eindigt.

Het animisme in Afrika (er)kent de cirkel van leven tussen de levenden, de levende doden, en de nog niet geboren.

Shinto (er)kent de onverbreekelijke relatie tussen de zichtbare en de onzichtbare wereld, *kami* in het Japans. Een mens kan na zijn sterven terugkeren als mens, maar ook transformeren tot plant of gesteente. Alle opties zijn open binnen de universele wet van transformatie. De dood is de overgang naar die grote onbekende ruimte.

Onsterfelijkheid bestaat niet als afzonderlijke vorm of gestalte maar in de zijnservaring...de essentie van innerlijke verlichting, conform een uitspraak in Corpus Hermeticum VIII: “Van wat bestaat / vergaat niets / alleen veranderingen / ten onrechte geduid als vernietiging en dood.”

Accepting the way

It is and is not and both

And not both, It Is!

fonselders.eu/haiku 23

FONS ELDERS

em. hoogleraar Theorie van de levensbeschouwing

Universiteit voor Humanistiek, Utrecht – Nederland - Europese Unie

* De rechtsgeleerde Drion lanceerde in 1992 het voorstel een hypothetische pil beschikbaar te stellen voor hen die *uit vrije wil bewust* willen sterven.

© 2016, Uitgever Elders Special Productions BV Amsterdam
Fotografie: Colette van Landuyt
Productie: Inspyr Publishing Hilversum